

**РОЛЬ РИТМІКО-СИНТАКСИЧНОГО ПОВТОРУ У ТВЕРДИХ
ПОЕТИЧНИХ ФОРМАХ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ
АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ)**

У статті представлено аналіз ритміко-синтаксичної організації американських поетичних текстів канонічних форм, побудованих за допомогою повторів. Виявлено основні види твердих форм та композиційні особливості константних одиниць, їх функції та відхилення від норми.

Ключові слова: вілланела, пантум, секстина, антиципація, автоматизація.

The article is devoted to the analysis of rhythmic and syntactic organization of canonized poetic forms based on the repetition. It focuses on revealing peculiarities of constant unities, their types, functions and violations.

Key words: villanelle, pantum, sestina, anticipation, automation.

Роль ритміко-синтаксичних засобів у поетичних текстах та у твердих формах віршів зокрема розглядали представники формальної поетики (Б.В. Томашевський, Л.І. Тимофеев, Б.М. Ейхенбаум, В.М. Жирмунський, Ю.М. Тинянов, В., Й.М. Брик) та вчені-структуралісти, зокрема дослідники семіотичного напрямку (Б.М. Гаспаров, Р.Й. Якобсон, Ч.Пірс) та лінгвопоетики (М.Л. Гаспаров, Г.В. Скулачова, М.І. Шапір).

Тверді (канонічні) форми віршів, слідом за М.І. Шапіром, розглядаємо як віршовані форми, композиційна структура яких включає рядки, що виступають парадигматичними константами на основі їх повторення та симетричної побудови ритміко-синтаксичних конструкцій [5, с. 84].

Отже, об'єктом статті є ритміко-синтаксична організація симетричних та асиметричних рядків у твердих поетичних формах текстів сучасної американської поезії. Предметом дослідження є семантичні та функціональні особливості константних одиниць поетичного мовлення.

Мета статті полягає у виявленні ритміко-синтаксичного та семантичного потенціалу твердих форм американських віршів, які складають матеріал нашого дослідження. Це уможлиблює виділення таких поставлених нами завдань: 1) систематизувати дослідження представників формального та структурного напрямків щодо особливостей побудови твердих форм віршів; 2) охарактеризувати основні види твердих форм; 3) визначити роль повтору у твердих формах сучасних американських віршів.

У результаті проведеного нами дослідження, ми дійшли висновку, що ритмізація як поліфункціональний принцип побудови віршованого мовлення базується на закономірному чергуванні ритміко-синтаксичних одиниць тексту – рядків. Вони, у свою чергу, утворюють певний ритмічний малюнок на основі паралельно побудованих конструкцій та різних видів повтору.

Синтаксичні повтори відображають загальний принцип упорядкованості тексту. Упорядкованість сучасних поетичних текстів на синтаксичному рівні не є абсолютною. Головна відмінність сучасної поезії полягає в індивідуалізації ліричного висловлювання та в індивідуальному використанні ритміко-синтаксичних засобів поетичного мовлення навіть в усталених за формою віршах [4, с.4].

Рядки, згруповані на основі тотожності форми та змісту, утворюють єдине ціле, так звані **ритміко-синтаксичні формули**, типові для деяких видів паралелізму. Завдяки цьому прийому відбувається ефект "зчеплення" дій та злиття образів [2, с. 100]. *Традиційними (твердими) поетичними формами* запозиченими з поезики інших країн, які, у свою чергу, стали класичними для американської поезії, є вілланела, пантум, секстина, балада, сонет.

Вілланела (італ. *villanelle* - сільська пісня) – французька форма, запозичена з середньовічних народних пісень, представляє собою дев'ятнадцятирядковий вірш, який складається з п'яти терцин (тривіршів) і катрену (чотиривіршу), що закінчує вірш [6, с. 161]. Два рядки поетичного твору повторюються через увесь вірш у певному порядку [1, с. 78]. Поети попередніх епох використовували цей тип формальних віршів для написання поетичних текстів простих та легких за змістом. Сучасні американські поети використовують цю форму для віршів, тематика яких відрізняється більшою серйозністю та поглибленістю [2, с. 59]. У вірші Марти Колінгс спостерігаємо тему складних стосунків між чоловіком та жінкою. Такі відношення підкреслюються на ритміко-синтаксичному рівні повторенням двох рядків у відповідній послідовності (*The way to begin is always the same. Hello; And Good-bye at the end. That's very story we know*). Але відмінним у американських віршах у формі вілланели від, наприклад, британських віршів тієї ж форми (напр., у вірші Ділана Томаса "*He йди покірно туди, де немає світла*" ("*Do not go so gentle into that good night*") є те, що повторювані конструкції перших є варіативними, а сам вірш є написаним у формі **вільної вілланели**. Деякі їх елементи замінюються іншими лексичними одиницями з метою запобігти процесу автоматизації сприйняття у читача. Цей прийом разом з прийомом анжамбеман та прийомом парцеляції сприяють виділенню ключових фраз, ритмічний малюнок яких є деформованим та нерівним у результаті їх нетотожності.

Пантум (індон. *pantoum* або *pantum/pantun*) – малайська форма XV століття, яка має свої коріння в китайській та персидській поезії [6, с. 163]. Вірш складається з серії катренів (чотиривіршів), у яких повторюється другий та четвертий рядок кожного вірша у позиції першого і третього рядків наступної строфи [1, с. 193]. Крім того, вірш є побудованим за принципом обрамлення (*кільцевого повтору*). Довжина пантуму не є лімітованою, а отже його форма не є фіксованою. Ритмізований пантум звучить досить милозвучно, плавно, повільно та дещо монотонно. Такий аудіальний ефект

досягається за рахунок того, що рядки не просто повторюються, вони повторюються у відповідності із чітким ритмом, чим сприяють антиципації (передбаченню) та автоматизації у сприйнятті вірша читачем [2, с. 60-62]. У вірші Лінди Пастан "*Дещо про дерева*", людина порівнюється із деревом, підкреслюючи її могутність та мудрість у кінці життєвого шляху. Повторювані рядки цього тексту побудовані за принципом симетричності та паралелізму і не відхиляються від норми, що, у свою чергу, спричиняє шаблонний, чіткий, монотонний ритм (*There is an age when you are most yourself. Was it something about the trees that make him speak?*). Є приклади також вільних пантумів у сучасній поезії, основною метою яких є здивувати, шокувати, передати ефект непередбачуваності, який на аудіальному рівні досягається за допомогою повторення рядків різної довжини через нерівномірні проміжки [2, с. 62].

Секстина (італ. *sestina*, від лат. *sex* – шість) – пісенна форма французьких середньовічних трубадурів XI-XII століть, яка була створена у Провансі. Секстина є однією з найбільш складних форм, яка складається з шести шестивіршів та кінцевого терцету [1, с. 255-257]. У секстині повторюються слова, а не рядки. У шести строфах слова повторюються у певному порядку, а у фінальному терцетів використовуються усі шість слів [2, с. 64]. Якщо шість кінцевих слів кожної строфи позначити як ABCDEF, то порядок кінцевих слів кожної строфи виглядатиме так: 1) ABCDEF; 2) FAEBDC; 3) CFDABE; 4) ECBFAD; 5) DEACFB; 6) BDFECA; 7) ECA або ACE (BDF BE, DC, FA). Своєрідність секстини визначається тим, що автор використовує шість слів, які представляють шість образів, шість ідей, які він прагне виразити у всіх можливих комбінаціях та прийти до заключного висновку про їх взаємовідносини [6, с. 166].

Прикладом секстини може слугувати поетичний вірш Альберто Ріуса "*Нані*" (*Alberto Rios "Nani"*), у якому автор описує свою няню, що піклувалася про нього, не дбаючи зовсім про себе. У кінці рядків вірша повторюються такі лексичні одиниці: *speak, serve, watch, words, more, her, me,*

що створює рваний ритмічний малюнок, підсилюючи ключові слова для виділення основної ідеї твору. Крім того, такі одиниці є виділеними у результаті прийому анжамбеман, який розриває синтаксичні конструкції і створює таким чином відчуття того, як няня дбало піклувалася про дитину, відриваючи від себе усе задля хлопчика (*eat words, looks at me only, never serves herself, she only watches me with her skin, her hair*).

Балада (фр. *ballade*, прованс. *ballar* – танцювати) – поетична форма, яка являє собою три восьмивіршеві строфи з римою ababbcbcb та строфи з римою bcbcb, останні рядки яких повторюються [3, с. 123]. Так, наприклад, вірш американського поета Майкла Бьюджа (*M. Bugeaja "Hint"*) є баладою за формою, у якій останні рядки повторюються відповідно о норм написання (*And maybe then we will be conceived*). Але останній рядок у вірші має дещо видозмінену синтаксичну структуру, речення якого розділене за допомогою прийому парцеляції і яке є питальним за формою (*Maybe then? Will we conceive?*). Ритмізовані поетичні рядки створюють рекурентний, повторюваний тип у композиційній побудові вірша, ритм якого відрізняється плавністю та одноманітністю. Але задля деавтоматизації уваги читача поет відходить від норми написання балад, акцентуючи увагу на останньому рядку.

Форма тріолет (фр. *triolet*, від іт. *trio* – троє) – це восьмивіршевий поетичний твір, у якому четвертий, сьомий рядок повторюють перший, а восьмий – другий, позначені великими літерами у системі ритмування AB aA ab AB [2, с. 67]. Так, вірш Майкла Бьюджа (*M. Bugeaja "The woodpecker's back there on the feeder"*) є тріолетом за формою з повторюваними рядками, які варіюються за будовою (*The woodpecker's back there on the feeder; The woodpecker's back there. On the feeder*). Це призводить до порушень у ритмічному русі вірша, що дає читачеві змогу аналізувати ці рядки з більшою увагою.

Форма рондо (фр. *rondeau* – коло) – це тринадцяти- або п'ятнадцятивіршевий поетичний текст, у якому слово / фраза першого рядка

повторюється у кінці другої та третьої строфи як неримований рефрен. Так, Майкл Бьюдж у вірші "*Backer's dozen*" дотримується усіх норм написання, повторюючи вказане словосполучення, що створює чіткість у ритмічному русі. У ХХ столітті американські поети також використовують форму **сонета** (італ. *sonetto* – звучати) – чотирнадцятивіршевий поетичний текст, який складається з двох катренів (чотиривіршів) та двох терцетів (тривіршів) з римою *abab cdcd efef gg* або *abba abba ccd eed* (або *ccd ede / cde cde*). Для сучасних поетів зміна форми означає зменшення обмежень та поглиблення змісту. Вони поєднують елементи усіх трьох основних форм, створюють чотирнадцятивіршеві сонети у вільному стилі [3, с. 134]. На основі сонета поети створили ряд довільних та ускладнених форм: "**усічені сонети**" (*curtal-sonnet*), довжина рядків яких є скороченою; "**кульгаючі сонети**", у яких четверті рядки катренів є скороченими; "**безголові сонети**", у яких відсутнім є перший катрен; "**половинні сонети**", які складаються з одного катрена та одного терцета; "**хвостаті сонети**", які складаються з одного чи декількох додаткових терцетів; "**перевернені сонети**", у яких терцети передують катренам; "**вінок сонетів**", які складаються з п'ятнадцяти сонетів, зв'язаних між собою за певною схемою [2, с. 68-69]. Отже, форма сонета була адаптована до різних стильових напрямків ХХ століття, кожен з яких має на меті створити певний ритмічний малюнок задля передачі основної ідеї тексту.

Отже, ми доходимо висновків, що сучасні поети порушують норми канонічних, усталених форм віршів, урізноманітнюючи послідовність повторюваних рядків асиметричними елементами, а саме: водними словами, пропусками, інверсією, парцеляцією, анжамбеман тощо. Такі порушення продиктовані метою автора досягти певного естетичного та прагматичного ефекту, підкреслити хід дій синтаксично нерівними та, як наслідок, аритмічними конструкціями. Це призводить до порушень у ритмічному русі вірша, що дає читачеві змогу зупинитися на найважливіших моментах поетичного твору. Ритмізовані поетичні рядки створюють рекурентний,

повторюваний тип у композиційній побудові вірша, ритм якого відрізняється плавністю та одноманітністю та здатен автоматизувати увагу читачів. Але задля деавтоматизації уваги поет відходить від норми написання усталених, твердих форм, виділяючи ті чи інші ключові рядки.

Список літератури

1. Квятковский А. П. Поэтический словарь / Науч. ред. И. Роднянская / А. П. Квятковский — М.: Сов. энцикл., 1966. — 376 с.
  2. Матвеева Н.А. Эволюция ритмического оформления английского стиха и его концептуального содержания: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Н.А. Матвеева. — Коломна, 2009. — 233с.
  3. Рукавишников И.С. Твердые формы / И.С. Рукавишников // Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов: В 2-х т. — М.; Л.: Изд-во Л. Д. Френкель, 1925. — Т. 2. П—Я. — С. 907—910.
  4. Суховой Д.А. Графика современной русской поэзии: дис. ... канд. филол. наук / Суховой Д.А. С.-Петербург. гос. ун-т. — СПб., 2008. — 271 с.
  5. Шапир М. И. На подступах к общей теории стиха (методы и понятия) / М. И. Шапир // *Universum versus: Язык — стих — смысл в русской поэзии XVIII—XX веков.* — М.: Языки русской культуры, 2000. — 544с.
  6. Addonizio K., Dorianne L. The poet's companion / K. Addonizio, L. Dorianne // *A guide to the pleasures of writing poetry.* — New York: W.W. Norton & Company Ltd, 1997. — 283p.
-